

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)1
В61

*Серія “Скарби”
заснована 2013 року*

Вовчок, Марко

В61   *Інститутка ; Народні оповідання : вибр. твори / Марко Вовчок. — К. : Знання, 2017. — 239 с. — (Скарби).*
ISBN 978-617-07-0164-0 (серія)
ISBN 978-617-07-0518-1

“Інститутка” Марка Вовчка (1833—1907) — перша в українській літературі реалістична соціально-побутова повість, яку Іван Франко назвав найкрасіщою перлиною української літератури. Майстерно поєднавши напруженій драматизм подій та внутрішні переживання герой, авторка надзвичайно правдиво показала, яких меж може сягати людське свавілля. Манірна легковажна паніночка, що повернулася після навчання в Інституті шляхетних дівчат у маєток своєї бабусі, згодом стає жорстокою повелителькою людських долі, що призводить до гострого соціального конфлікту. До збірки також увійшли оповідання з народного життя, сповнені щирого смутку, викликаного людською недолею, та гуманного співчуття до гноблених і поневолених.

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)1

ISBN 978-617-07-0164-0
(серія)
ISBN 978-617-07-0518-1

© Видавництво “Знання”,
оформлення, 2017

ІНСТИТУТКА

Повість

Т.Г. Шевченку

I

Люди дивуються, що я весела: надійсь, горябіди не знала. А я зроду така вдалася. Уродись, кажути, та і вдайся... Було, мене й б'уть (бодай не згадувати!) — не здержу серця, заплачу; а роздумашася трохи — і сміюся. Бува лихо, що плаче, а бува, що й скаче, — то так і мое лишенко. Якби мені за кожною бідою моєю плакати, досі б і очі я виплакала. Батька-матері не зазнаю: сиротою зросла я, при чужині, у людях. Хоч не було діла важкого, — так забували про мене, чи я не голодна, не холодна, чи жива я...

На десятоліттях взяли мене в двір. Стара пані була не що, сумирна собі, — може, тому, що вже благенька була, ледве ноги волочила, а заговорить — тільки шам-шам, одразу й не розбереш; так куди вже бійка! Не на умі. Увесь день на ганочках; нічка йде — охає та стогне. А за молодого віку, славлять, вигадочки були чималі і в неї... та треба ж колись і перестати.

За мене, то вже в дворі жили ми спокійненько; одно було горе, що з двору й ступити не пустять.

Хіба вже на велике свято, що до церкви одпросимось, а в неділю й не думай. "Розволочитесь, — було, каже пані гніваючись, — не пущу!.. Не той ще вік ваш, щоб Бога пильнувати: ще матимете час, — не зараз вам умирати".

Сидимо, було, день при дні у дівочій та робимо. А тихо коло тебе, як зачаровано. Тільки пані заоха або хто з дівчат на ухо за чим озветься, корота зітхне з нуду. Докучає, було, та робота, докучає, — аж пече; та що врадип? Спасибі хоч за те, що не б'ють десять раз на день, як от по інших чуємо.

А як коли, то, було, звеселімо не знати чого. Веселенько нам, — аж серце трепече! Коли б воля, заспівав би так, щоб і на селі лунало... Не всмілимося!.. Ізглядуємось, та сміх нас так і бере. То одна моргне бровою, а друга її одморгує; то прив'яжуть тую до стільчика косою; інша зскочить та почне вистрибувати дібки-дібки, щоб пані не почула, — крутиться, вертиться, тільки рукава май-май-май... Чого, було, не виробляємо!

У старої пані не було роду, окрім мала собі унучечку, — у Києві обукалась у якомусь там... от коли б вимовити... ін-сти-ту-ті... Було частен'ко до старої листи шле; а стара тії листи щодня вичитує, — і попоплаче над ними, і попосміється. Коли пише унучечка, щоб уже приїздити за нею та додому забирати... Мати Божа! Увесь будинок зворухнувся: білити, мити, прибирати!.. Панночки сподіваємося! Панночка буде!

Стара пані немов одужала: коливає з кімнати до кімнати, виглядає у кожне віконце на шлях і нас туряє за село дивитись, чи не їде панночка. А нам того ї треба. Ми за той тиждень, що її виглядали,

сказати, нажилися. Шлють, то біжимо-летимо... Весело зочити степ, поля красні!.. Степ зелений наче втікає в тебе перед очима далеко кудись, далеко... Любо на волі дихнути!

Квіток, було, назриваєм та позаквітчуємось, як молоді, та до самого двору тими вінками величаємося. А вступаючи в двір, скопимо з себе, позакидаємо, — та так було жалко тих вінків кидати, так жалко!

II

Діждали панночки, приїхала... І що ж то за хороша з лиця була! І в кого вона така вродилася! Здається, і не змалювати такої кралі!.. Стара як обійняла її, то й з рук не випускає; цілує, ѹ милує, та любує. І по кімнатах водить, усе показує, усе розказує; а панночка тільки обертається туди-сюди та на все цікавим оком спозирає.

Посадовила її стара за стіл. І плаче, і радіє, і розпитує, і частує: "Може, тобі того з'істи? Може, того спити?" Наїдків, напітків понастановлювала; сама сіла коло неї, — не надивиться. А панночка усе прибира, наче той горобець, хутенько й чистенько. Ми з-за дверей дивимось на них і слухаємо, що то панночка говоритиме, — чи не дійдемо, які там у неї думки, яка вдача, звичай.

— Яковось-то жилося тобі, серден'ко, самій?
— читає стара. — Ти мені не кажеш нічого.

— Ай, бабусечко! Що там розказувати! Нуда така!

— Вчили баґацько?.. Чого ж вивчили тебе, кришко?

— От захотіли що знати!.. Добре вам, бабуню, було тут жити на волі; а що я витерпіла за тим ученням!.. І не нагадуйте мені його ніколи!

— Голубочко моя!.. Звісно вже — чужі люди: обижали тебе дуже... Чому ж ти мені зараз сього не прописала?

— Що се ви, бабуню? Як можна?.. Зараз дознаються...

— Бідолашечко моя!.. Скажи ж мені, як тебе там кривдили тії невірні душі?

— Ох, бабусечко! І морено, й мучено нас — та все дурницєю. І те вчи, і друге, й десяте, й п'яте... товчи та товчи, та й товчи!.. Нашо мені те знати, як по небу зорі ходять або як люди живуть поза морями та чи в їх добре там, та чи в їх недобре там? Аби я знала, чим мені себе між людьми показати...

— Та нацось же учаться люди, мое золото. От і наші панночки — на що вже бідота, та й ті верещать по-французькій.

— Е, бабуню!.. — зашебетала паночка. — До французької мови і до музики добре і я бралась; до танців тож. Що треба, то треба. На се вже кожний уважає, кожен і похвалить; а все інше — тільки морока... Учись та й забудь! І тим, що учать, — нуда, і тим, що вчаться, — біда. Багацько часу пропало марно!

— Так як же оце? Погано вчать?

— Кажу ж вам, що й нудно, і погано, й марно. Вони тільки й думають, як би їм гроші виплатили, а ми думаемо, як би хутче нас на волю випустили... Чого ж ви задумались, бабусю?

— Та то, серденко, що гроші брали за тебе добри, а вчили погано. Що ж, як ти далі і все позабуваш?

— Чи подоба ж се, бабуню? Бог із вами! Як же б то між гостями або в гостях позабувати музику, або танці, або хоч би й мову французьку?.. А про ту заморську нісенітницю, то я в одно ухо впускала, а в друге випускала, та й зовсім-таки не знаю. Цур їй!

— А як же часом хто в тебе спитає, як там тії зорі по небу ходять, абощо? Люди й осудять зараз: вчилася, та й не тямить!

— Та що се ви, бабусю? Та се я тільки вам призналася, що не знаю, а чужі зроду того й не дошимираються, нехай хоч цілій день питаютъ. Я зо всього викручуясь, іші їх оступачу, — он як, бабусю! Хочете, я вам заспіваю? Слухайте!

І заспівала, затягла, — наче тее срібло пересипається.

Стара її цілувати:

— Серденко мое! Втіхомоя!

А панночка до неї ласиться та просить:

— Купіть мені, бабусечко, по новій моді убрани хороших!

— Про се не турбуйся, дитя мое. Буде в тебе всього. Ти в мене будеш царівна над панночками!

Ми, дівчата, ізглядуємося: чого там панночки нашої не навчено! А найбільш, бачця, людей туманити!

III

— Ходім лишень, голубко, — говорить стара пані, — я хочу, щоб ти собі обрала котру дівчину.

Та й веде її до нас. Ми од дверей та в куток, та купою в куточку й збилися.

— Се ваша панночка, — промовляє до нас пані.

— Цілуйте її в ручку.